

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЉА

Година I Свеска I

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часо̄писа Наш језик колеге,
̄пријатељи и некадашњи с̄туденти
̄освећују ̄роф. др Сре̄ти Танасићу,
до̄исном члану АНУРС,
̄оводом седамдесе̄ година живо̄и
са искреним жељама за дугим живо̄ом
и не̄рекидним с̄варалаш̄вом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српском језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – початку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЂИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социolingвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

УДК 811.163.41'367.628
811.163.41'37

Оригинални научни рад
Примљено 10. децембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК*
(Институт за српски језик САНУ, Београд)**

УЗВИЦИ У СЛУЖБИ ДРУГИХ ВРСТА РЕЧИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се разматра употреба узвика у позицији и функцији других врста речи с циљем да се покаже да таква њихова функција, иако није типична, није занемарљива.

Кључне речи: српски језик, узвици, семантика, синтакса, транспозиција.

1. Предмет овога рада су узвици посматрани са синтаксичко-семантичког становишта, с циљем да се, у односу на критеријум синтаксичке функције, одреде њихова граматичка обележја релевантна за лексикографски опис.

1.1. О проблемима граматичке и семантичке типологије узвика и лексикографским поступцима за представљање узвика у речницима српског језика писали смо у раду Стијовић и др. 2019. У овом раду, пажњу ћемо усмерити на граматичко-прагматички аспект проблема: на питање синтаксичких функција и одређења категоријалних граница међу различитим употребама узвика, односно међу узвицима и другим врстама речи, питања која имају прворазредни значај за успостављање и структурирање речничког чланка у лексикографији.

1.2. У нашој граматичкој и лингвистичкој литератури истакнута је употреба других врста речи или спојева речи у служби узвика (исп.

* ivana.konjik@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

СТИЈОВИЋ И ДР. 2019: 40–41),¹ али употреба узвика у служби других врста речи, иако није непримећена у радовима, није истакнута у граматицима. Тако се нпр. у случајевима када узвици врше функцију предиката у реченици говори као о изузецима, осим у случајевима ономотопејских узвика, за које се наводи да им је оваква употреба уобичајена (ПИПЕР И ДР. 2005: 309–310; ТОШОВИЋ 2006: 63–64; ПОПОВИЋ 2014: 142 и даље).² Узвици који могу вршити функцију предиката називају се у граматицима глаголски или предикатски узвици (ПИПЕР–КЛАЈН 2013: 51, 218).

1.2.1. Поред глаголских, помињу се и императивни и показно-императивни узвици, које чине „неглаголске речи са искључиво предикатском, императивном функцијом“, нпр. На! Гле! Пис! Шибе! ево, ето, ено (ПИПЕР И ДР. 2005: 309),³ али се у том случају мешају два плана у анализи, морфолошки и синтаксички (прагматички) и проблематизују границе међу врстама речи, које су у бројним наведеним примерима спорне, а резултат таквог приступа јесте да се једна те иста реч убрја истовремено у узвике и у неку другу врсту речи, дакле, управо оно што се у граматичким класификацијама жели избећи.⁴

1.3. Могућност обављања осталих синтаксичких функција у реченици – субјекатске, објекатске, адвербијалне и др., уопште се не назначавало у граматицима; њих помињу једино Р. Симеон (1969/Г: 698–699), Ј. Јокановић-Михајлов (1998: 251), С. Ристић (2012) и Н. Ивановић (2013: 215–218).

2. С тим у вези поставља се питање како треба третирати предикатску и друге нетипичне употребе узвика у српском језику: да ли као окационалне или нормалне употребе; да ли као транспозицију или као творбену конверзију.⁵

¹ Нпр., Будало!, Ђубре!, Добро јутро! Здраво! Срећан рођендан!, Није него! итд. (исп. Пипер–Клајн 2013: 217–218).

² Узвике овог типа, нпр. *луд* у примеру: *Неко луд у њрозор*, Б. Тошовић формално одређује као узвике, а семантички као глаголе (Тошовић 2006: 61).

³ О презентативима *ево*, *ејто*, *ено* и њиховим непартикулским функцијама и лексикографској обради в. такође Ристић 2012: 102, где се констатује и то да је функција глагола код партикуле *ено*, у РСАНУ, погрешно одређена као узвик.

⁴ Проблем одређења категорије узвика присутан је не само у нашем већ и у другим језицима (исп. Иванов 2015: 36–37; Глигорић 2017: 346–347). Узвацима се у нашим граматицима по правилу посвећивало мало пажње, као и другим несамосталним речима, које су обрађиване успутно уз значајније теме. У речнику, међутим, ова питања није могуће избећи, па су многа значајна запажања у вези са граматичким и семантичким особинама узвика уочена и показана управо у речницима у њиховој обради (Ристић 2012: 88).

⁵ На овом месту искористићемо прилику да се најсрдачније захвалимо колегици Стани Ристић, која се у србистици највише бавила питањима разграничења гра-

3. Под транспозицијом⁶ се у литератури обично подразумева употреба једне врсте речи у позицији и функцији друге врсте речи, за разлику од творбеног процеса конверзије,⁷ којим једна врста речи у потпуности прелази у другу врсту променом функције. Како се транспозиција може односити на различите видове употребљавања речи у другој функцији (од контекстуално употребљених речи у другој функцији до промене функције и целе врсте речи)⁸ у лексикографији се јавља проблем разграничавања транспозиције и конверзије (Ристић 2012: 92; Тафра 2005: 113).

4. Полазећи од чињенице да је први задатак у лексикографији приликом успостављања лексикографске одреднице одређивање граматичке категорије којој нека лексема и поједине њене употребе припадају, покушаћемо у даљем раду да одговоримо на постављено питање, остављајући по страни за ову прилику комплементарно и до извесне мере у литератури осветљено питање обрнуте употребе других врста речи у служби узвика, које је такође у директној вези са граматичким и категоријалним одређењем ове врсте.

4.1. Циљ је да покажемо да узвици (као и све друге врсте речи) могу обављати све реченичне службе и да таква њихова функција, иако није типична, није занемарљива. Као материјал за илустрацију послужиће примери ексцерпирани из речника (РСАНУ и РМС) и други примери, о чему ће податак бити наведен у загради после примера.

5. Узвици као непроменљиве, граматичке и у основи асемантичне речи немају конституентску функцију у реченици. За њих је карактеристична изолована синтаксичка позиција, синтаксичка самосталност и прагматичка функција. Ипак, узвици се могу употребљавати и са конституентском функцијом, када врше службу других врста речи. Таква њихова употреба у реченици праћена је изразитом експресивизацијом и модификовањем семантичког садржаја који се трансформише из непојмовног у појмовни (исп. Гортан-Премк 1997: 30).

5.1. Различити типови транспозиција показују динамичност и различите модификације значења, а бројни примери сведоче да је ова-

матичке и семантичке врсте речи са лексикографског и лексиколошког становишта, на корисним запажањима и предлозима.

⁶ Појам је у науку увео Ш. Бали (Иванов 2015: 37). Термини транспозиција и конверзија се често употребљавају синонимно (исп. Тафра 2005: 99). У раду Тошовић 2006 употребљава се назив *лексичко-граматичко камелеонство*, у Ивановић 2013: 254 *суйконверзија*.

⁷ О творбеном процесу конверзије и критеријумима за њену проверу писала је Б. Тафра (2005: 99–114). В. такође Ристић 2012.

⁸ Када је транспозицијом захваћена читава граматичка врста или њен већи део, може се говорити о репрезентацији (Иванов 2015: 37).

ква употреба узвика у служби других врста речи нормална и устаљена појава у језику која има своје утемељење не само у флексибилности граматичких правила него и у њиховом усклађивању са прагматичким и стилистичким правилима, која заједно регулишу употребу језичких јединица, па и узвика, у складу са елементарним, основним правилом језичке економије. То ће се показати на изабраним примерима различитих врста узвика: експресивних: *их, ах, авај, куку, леле, благо, иха, охо-хо, хеј*, комуникативних: *ћао, еја*, императивних: *ајде*, ономатопејских: *вау, фију, крк, њљус, куц, њрес, хој, фрк*, метајезичких: *бла-бла-њрућ* и поетско-фолклорних: *алелуја*.⁹

5.2. За разлику од пунозначних речи, код којих се промена лексичке категорије огледа и на морфолошком плану, код узвика, као и код других помоћних речи, по правилу нема никаквих морфолошких обележја која би на то указивала, због чега главни критеријум препознавања постаје функционално-семантички (исп. Радовић-Теших 2009: 138; Ивановић 2013: 208–225). Да би се промена могла окарактерисати као конверзија, потребно је да се измене лексичко и граматичко значење и граматичка, морфолошка и синтаксичка својства, како је познато (Тафра 2005: 100).

5.3. У позицији именице узвици добијају типичне именичке функције, субјекатску и објекатску, као и оне мање уобичајене, адвербијалну и функцију предикатива, односно именског дела предиката, или допунског предикатива:

– субјекатска: Литија је прошла ... многостручни се *Алелуја* утиша (РСАНУ алелуја 2); Ни *благо* да дође, ни *куку* да не дође (РСАНУ благо 2 и куку 5);

– објекатска: Слушају деца *авај* самртни (РСАНУ авај 2); Прозрела сам ја твоје *ах* и *ох*, не претварај се (Јокановић-Михајлов 1998: 251);

– адвербијална: Фијук бича варварскога, | Што кроз *авај, куку, леле*, | Својим грозним јеком јечи, | Потресосе небо плаво (РСАНУ кјуку 5);

– предикатив/допунски предикатив: Је ли, јеси ти, бре, нормална! Па ово је неки *фију, фију!* Умало ме није ликвидирао (интернет).¹⁰ Мачку тепањем зову [деца] и цица-маца; псето [зову] *вау* или куца (РСАНУ вау 2).

У позицији придева имају атрибутску функцију или функцију предикатива:

– атрибутска: Запалише два огња жива ... и загрејаше два казана воде. Милош дође до *ђиди* невоље, да га не би жива изгорели, и водом га врелом попарили (РСАНУ ђиди 2);

⁹ О врстама узвика према значењу в. Стијовић и др. 2019: 43–50.

¹⁰ <https://www.danas.rs/kolumna/dragoljub-petrovic/fiju-fiju/>, 6. 12. 2019.

– предикатив: Сваки пут психолог би са било чије стране био представљан као доктор за особе које су мало *фију фију*, како би моји пријатељи рекли (интернет).¹¹

У позицији глагола узвици могу имати предикатску функцију:

Ништа не ради, по цео дан само *бла-бла-ћурућ* (СТИЈОВИЋ И ДР. 2019: 49); А затим, изненада, он је био здрав. Потпуно здрав. Нормалан. Грозница је ишчезла – *фију!* Зујање у глави – *фију!* Било је то загонетно оздрављење, варљиво као и сама болест (ЕКСЈ)¹²; Буразеру, мене су након уласка у Скупштину града Вршца звали једном, понудили, одбио и *ћао* (интернет).¹³

У позицији прилога имају адвербијалну функцију, тј. функцију прилошке одредбе, а могу се јавити и као центри партитивних синтагми (у трећем примеру):

Ето ... Човјек! ... Жив и здрав, ходи и ради, и – *хой*, умре (РМС хопа 2); Јеси давно дошао? – *И-ха!* (РСАНУ иха 2); Док воз стигне, имамо ми још *охохо* времена да се наспавамо (Јокановић-Михајлов 1998: 251); Како рекли, *фрк* се послушали (РМС фрк 2).¹⁴

У позицији типичној за партикуле њихову функцију:

Видите ли тамо далеко ... тамо, *хеј*, где се савија свод небески (РМС хеј 2);¹⁵ Је ли де тако, кумо драга, ну? – *Еја, еја*, баш тако, – одврати кума (РСАНУ еја б).

5.4. Узвици у позицији и функцији других врста речи по изузетку могу добити морфолошка обележја промене функције, што илуструје следећи пример, у којем су узвици *ах* и *их* добили облике множине и деκлинацију као именице: *Видаковићево „их“* и „*ах*“ *было є ѱред-мєйомь найнесѱашнє сѱѱирє, докле се време нє смилвало, ѱє у новѱмь књѱжєвнѱмь ѱоявлєнѱма видимо гдигди више ихова и аховва, него кодь самогь нѱга* (РСАНУ ѱх 2). Тамо где узвик замењује глагол редовно добија одговарајућу рекцијску допуну односно одредбу, нпр. *ѱљус* + у + акузатив: *Ўзме камичак, ѱолагано га баѱи на жѱѱца ... жѱвоѱѱнѱца се ѱодѱже, ѱѱѱну и ѱљус! у воду* (РСАНУ плѱус), *ѱрес* + по + локатив: ... *а она мене ѱрес! сѱолицом ѱо глави* ... (Тошовић 2006: 65), *крк* + инструментал: *Може неки ајдук да искочи из шуме, ѱа*

¹¹ <https://ememblog.rs/2019/10/12/da-li-je-pravo-vreme-da-odete-kod-psihologa-ot-voreni-razgovor-i-moje-iskustvo/>, 6. 12. 2019.

¹² http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/korpus2013adv.php?a=s&c=2013&q=fiju&qt=s&pa=word&au=&au_id=&sy_id=0&sd_id=0&s=2&cx=100&rm=a&mo=100, 6. 12. 2019.

¹³ <https://twitter.com/sinoviKorduna/status/1190618232773914626>, 6. 12. 2019.

¹⁴ Лексема *фрк* у наведеном примеру реализује функцију одредбе у значењу 'одмах, сместа', а не партикуле, како је представљено у речнику.

¹⁵ У овом примеру узвик *хеј* употребљен је у функцији партикуле за истицање, а не у функцији одредбе, како је погрешно представљено у речнику.

ићек само крк ножем! (РСАНУ кр̑к⁶), итд.¹⁶ Такође се могу употребити са енклитичким обликом помоћног глагола у функцији предиката *У једаред ће неко куц, куц, куц на вратиима, кад ићамо, а оно једна девојчица* (Поповић 2014: 144), а у ретким случајевима имају и глаголску парадигму: *Ој девојко, драга душо моја, | Ајмо моме двору бијеломе* (РСАНУ ајде 2а).¹⁷

6. У погледу значења, може се извести општи закључак да узвици у већини примера не добијају ново значење, већ и даље подразумевају осећање, расположење које се изражава узвиком, односно ономатопејску радњу итд. Стога и није реч о преласку у другу врсту речи, тј. о конверзији, већ о употреби у функцији друге врсте речи, транспозицији, па је поступак описа примењен у речницима, првенствено у РСАНУ, по којем се такве нове употребе не издвајају као посебне одреднице, као хомоними, већ се представљају у виду подзначања са одговарајућим напоменама типа *у именичкој служби, у глаголској служби* и сл., оправдан и у складу са принципима обраде у овом речнику.¹⁸

6.1. Примери типа *ћиди невоље, крк ножем, иљус у воду, ићрес сћолицом ићо глави, авај самрћини* и сл. показују да се узвици са променом позиције и функције у реченици могу јавити у споју са другим јединицама, када долази до модификације значења која се одвија на нивоу појединих компонената (исп. Ристић 2009: 12–13). Поставља се питање да ли примере морфолошког поименичења, лексичког слагања и примере са обележјима глаголске флексије, који у речницима нису

¹⁶ О разноврсности предлошко-падежних допуна на примеру узвика *ићрес* у функцији предиката в. Тошовић 2006: 64–65.

¹⁷ Б. Тошовић (2006: 64) издваја узвике са парадигмом као посебну врсту, у коју убраја узвик *хајде/хајдемо/хајдеће* и још неке речи са узвичном функцијом. Такви узвици се могу сматрати „неправилницима“, тј. речима које немају све граматичке категорије своје лексичко-граматичке врсте (према Тафра 2005: 67), односно у нашем случају речима које имају и неке граматичке категорије које нису својствене врсти.

¹⁸ Уп. чл. 313 у Упутствима за израду РСАНУ, у којем се за представљање транспозиције у лексикографској обради предлаже поступак полисемне структуре чланка, а за представљање конверзије успостављање одвојене одреднице. О представљању процеса конверзије у српској тезаурусној лексикографији код граматичких речи в. Ристић 2012.

За лексикографски опис од значаја је и питање какви се ефекти постижу транспозицијом узвика, јер су то главни разлози због којих ће се уместо глагола, именице, прилога итд. употребити узвик. Истраживања Љ. Поповића на примеру ономатопејских узвика показују да су ефекти употребе ономатопејских узвика у предикатској функцији многобројни јер се поред већег степена иконичности остварује и много снажнији утисак уз економичност изражавања (Поповић 2014: 149–150).

издвојени у посебне одреднице, треба посматрати на исти начин као претходне. У таквим случајевима требало би посебно испитивати да ли се ради о конверзији, што на овом месту због ограниченог обима није могуће, а ако се не нађе одговор, ваљало би такве случајеве издвајати и сврставати у „сиве“, граничне, фази зоне.

6.2. Специфичну потешкоћу (изузетак) представљају не сасвим малобројни гранични случајеви узвика и партикула, нпр. *благо, бре, де* и др. „јер се њихова двојака природа реализује истовремено“, а у таквим се случајевима као најбоље решење предлаже двострука граматичка квалификација „узвик и речца“ (Ристић 1999: 99).¹⁹

7. Да закључимо. Без обзира на то што немају никакве формалне показатеље промене, способност транспозиције, и то не само вербалне, како бележе граматике, која је најзаступљенија међу ономатопејским узвицима (а за неке и једина њихова функција, в. нпр. *иљус* у РСАНУ), већ и супстантивне, адјективне, адвербијалне и партикулске, имају све врсте узвика. Централни део њиховог лексичког значења чине јединице (употребе) које примарно имају прагматичку функцију и синтаксички су самосталне, а значењски разноврсне, док се на периферији налазе јединице које секундарно реализују друге синтаксичке функције. Све док такве секундарне јединице не почну примарно да репрезентују другу врсту речи, оне задржавају статус основне врсте речи којој припадају (исп. Ристић 1999: 99). У појединачним случајевима узвици добијају морфолошка обележја других врста речи. Такве се употребе морају посебно испитивати да би се утврдило да ли је дошло до конверзије.

ИЗВОРИ

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XX, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српск(о-хрватск)и језик, 1959–.

ЛИТЕРАТУРА

Глигорић 2017: Igor Marko Gligorić, Sintaktičko određenje uzvika, *Rasprave* 43/2, Zagreb, 343–358.

¹⁹ О проблему разликовања узвика и речци у српском језику са лексиколошког и лексикографског становишта писала је С. Ристић у више својих радова (в. Ристић 2012: 101–104 и тамо наведену литературу). О овоме такође в. Ивановић 2013: 218.

- Гортан-Премк 1997: Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Иванов 2015: Владимир А. Иванов, Употреба междометја у функцији других частеј речи у руском језику, *Изв. Саратов. ун-та. Нов. сер. Сер. Филологија. Журналистика* 15/4, 36–41.
- Ивановић 2013: Ненад Ивановић, *Речник САНУ и његова улога у лексичкој стандардизацији српског језика (са историјског и лексикографског аспекта)*, необјављена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.
- Јокановић-Михајлов 1998: Јелица Јокановић-Михајлов, Узвици као врста речи, *Научни саставак слависти у Вукове дане 27/1*, Београд, 247–252.
- Пипер и др. 2015: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Просја реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Магица српска.
- Пипер–Клајн 2013: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна грамика српског језика*, Нови Сад: Магица српска.
- Поповић 2014: Ljubomir Popović, The Use of Onomatopoeic Interjections in Serbo-Croatian and Other Standard Languages of Štokavian Origin (A Case of Functional Interconnection of Discourse and Grammar and Discourse and Lexicon), in: *Grammaticalization and Lexicalization in the Slavic Languages*, eds. Motoki Nomachi, Andrii Danylenko, Predrag Piper, München–Berlin–Washington: Otto Sagner, 104–152.
- Радовић-Тешић 2009: Милица Радовић-Тешић, *С речима и речником*, Београд: Учитељски факултет.
- Ристић 1999: Стана Ристић, Партикуле и њихови функционални елементи, у: Стана Ристић, Милана Радић-Дугоњић, *Реч. Смисао. Сазнање*, Београд: Филолошки факултет, 93–117.
- Ристић 2009: Стана Ристић, *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић 2012: Стана Ристић, Граматичке речи у дескриптивном речнику, у: Стана Ристић *О речима у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 87–106.
- Симеон 1969/I: Simeon Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I–II, Zagreb: Matica hrvatska.
- СТИЈОВИЋ и др. 2019: Рада Стијовић, Ивана Лазич Коњик, Марина Спасојевић, Узвици у савременом српском језику: класификација и лексикографска обрада, *Јужнословенски филолог* LXXV/1, Београд, 37–61.
- Тафра 2005: Branka Tafra, *Od riječi do rječnika*, Zagreb: Školska knjiga.

Тошовић 2006: Бранко Тошовић, Лексичко-граматичко камелеонство, *Научни сасијанак славистиџа у Вукове дане* 35/1, Београд, 61–73.
Упутства: *Ујујисџива за израду РСАНУ*, рукопис за интерну употребу, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Ивана В. Лазич-Коњик

УПОТРЕБЛЕНИЕ МЕЖДОМЕТИЙ В ФУНКЦИИ ДРУГИХ ЧАСТЕЙ РЕЧИ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе рассматривается употребление междометий в позиции и функции других частей речи с точки зрения лексикографической обработки. Указывается, что транспозиция (вербальная, адъективная, адвербиальная и партикуляционная) характерна для всех классов междометий. Обзор материала показывает, что все еще нет достаточно семантических причин выделить смежные случаи междометий и других частей речи в отдельные лексемы (слова), за исключением примеров, которых следует исследовать обособленно.

Ключевые слова: сербский язык, междометия, семантика, синтаксис, транспозиция.